

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

PROGRAMMA KENNIS VOOR ARCHEOLOGIE

PROJECT ONDERZOEKSAGENDA'S

Verantwoording update NOaA 2019

Eindversie (oktober 2020)

Inhoud

1	Inleiding	3
2.	Werkwijze inhoudelijke Update NOaA	4
3.	Geanalyseerde Oogst voor Malta rapportages	5
4.	Nieuwe vragen die in de NOaA zijn opgenomen	6
5.	Overzicht overige aanvullingen NOaA	7
6.	Technische aanpassingen	12
7.	Literatuur	13
	Bijlage Uitgangspunten selectie en afbakening NOaA vragen	14

1 Inleiding

De Nationale Onderzoeksagenda Archeologie (NOaA 2.0) is op 31 maart 2016 online gegaan.¹ De NOaA bevatte op dat moment 117 vragen die vanuit nationaal perspectief essentieel worden geacht. De NOaA is in de eerste plaats bedoeld als hulpmiddel voor selectie en inspiratiebron voor wetenschappelijk relevant veldwerk dat plaats vindt binnen de ‘Malta’-archeologie. Om zo optimaal mogelijk te kunnen functioneren, moeten de vragen, hun toelichting en handreiking tot operationalisering en de bijbehorende literatuurverwijzingen in de NOaA actueel zijn. Daarom past de redactie van de NOaA elk jaar de NOaA aan op basis van nieuwe inzichten. Een belangrijke bron voor nieuwe inzichten zijn de diverse rapporten die in het kader van het onderzoeksprogramma Oogst voor Malta van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed gepubliceerd worden. Binnen dit programma worden resultaten van uitgevoerde opgravingen geïnventariseerd, geëvalueerd en gesynthetiseerd. Als gevolg van aanpassingen in 2017 en 2018

bevatte de NOaA op 1 januari 2019 139 vragen. In 2019 zijn er geen aanpassingen gemaakt op basis van nieuwe Oogst voor Malta rapportages. Wel zijn er diverse andere wijzigingen aan de NOaA doorgevoerd. De werkgroep metaal van SAMPL heeft bijvoorbeeld kritisch naar de NOaA gekeken en een voorstel gedaan voor aanpassingen aan vragen, toelichtingen, operationalisering en literatuur. We waren heel blij met deze aanvullingen en hebben deze waar mogelijk overgenomen.

Naast deze inhoudelijke verbeteringen, is ook een aantal technische aanpassingen aan de NOaA-applicatie uitgevoerd om de gebruiksvriendelijkheid van de website te verbeteren. Alle wijzigingen worden in dit rapport gepresenteerd.

Tot slot is vanaf 1 november 2019 de website van de NOaA te vinden via www.cultureelerfgoed.nl/noaa. De oude domeinnaam noaa.nl bestaat niet meer.

---

¹ Groenewoudt, De Groot, Theunissen & Eerden 2016. Raadpleegbaar via www.cultureelerfgoed.nl/noaa.

2. Werkwijze inhoudelijke Update NOaA

Voor de inhoudelijke update is de volgende werkwijze gehanteerd:

1. Inventariseren nieuwe kennis uit publicaties, voorstellen voor nieuwe vragen uit de Oogst voor Malta rapporten (NAR-en) en beantwoording vragen NOaA
2. Inventariseren van NOaA-vragen met een voor de NAR overeenkomstige thematiek, periode en/of regio
3. Beoordelen of en welke NOaA-vragen uit stappen 1 en 2 beantwoord zijn binnen de NAR-en in samenwerking met de projectleiders Oogst voor Malta van de RCE
4. Voorstellen voor nieuwe vragen uit de NAR-en toetsen aan de criteria voor NOaA-vragen,² dit in samenwerking met de projectleiders Oogst voor Malta (zie bijlage)
5. Nieuwe vragen voor de NOaA formuleren en voorleggen aan periode/materiaalspecialisten van de RCE en zo nodig extern
6. Bestaande vragen, metadatering en bijbehorende toelichtingen en handreikingen voor operationalisering aanvullen of aanscherpen
7. NAR of andere (nieuwe) publicaties toevoegen als bron bij NOaA-vragen
8. Nieuwe NOaA-vragen aan projectgroep NOaA voorleggen
9. Goedgekeurde vragen metadateren en in NOaA 2.0 invoeren
10. Verantwoordingsdocument schrijven

Bij andere publicaties dan Oogst voor Malta rapporten worden de stappen 2 t/m 4 overgeslagen.

---

² Zie bijlage.

3. Geanalyseerde Oogst voor Malta rapportages

In 2019 zijn er geen resultaten uit Oogst voor Malta rapportages toegevoegd aan de NOaA.

4. Nieuwe vragen die in de NOaA zijn opgenomen

Nummer	Vraag	Bron
140	Wat was het karakter van de Viking aanwezigheid en invloed?	Middeleeuwen Symposium 2019: Vikingen en Karolingers, 21 juni 2019 in Zutphen

5. Overzicht overige aanvullingen NOaA

Thema	2. De dynamiek van het Nederlandse landschap		
Vraag		Actie	Bron
10	Waar, op welke wijze en in welke vorm beïnvloedde de mens het landschap (of onderdelen daarvan) en vegetatie vóór de grootschalige introductie van akkerbouw?	Tekstuele verbetering toelichting	SAMPL
16	Wanneer, waar, in welke mate en onder welke omstandigheden groeide cultuurgrond weer dicht met bos (bosregeneratie)?	Operationalisering aangevuld	SAMPL
19	In hoeverre beïnvloedden reeds aanwezige antropogene structuren de verdere inrichting en ontwikkeling van cultuurlandschappen?	Tekstuele verbetering toelichting	SAMPL
42	Hoe beïnvloedde de uitbreiding van veen het landgebruik?	Tekstuele verbetering vraag. Operationalisering aangevuld	SAMPL
Thema	3. Gebruik van het water		
Vraag		Actie	Bron
11	Hoe verliep de ontwikkeling van de houten scheepsbouw (materiaalgebruik, technologie, innovatie, typologie)?	Operationalisering en literatuur aangevuld	SAMPL
Thema	4. Occupatie en adaptatie in het rivierengebied en langs de kust		
Vraag		Voorstel	Bron
14	Welke verbanden bestaan er in het rivierengebied tussen fysisch-geografische veranderingen, landgebruik en bewoningspatronen?	Tekstuele verbetering toelichting	SAMPL
46	Hoe en wanneer werden onbedijkte kwelder en veengebieden langs de kust (coastal salt marshes) geëxploiteerd, gekoloniseerd en ingericht?	Tekstuele verbetering toelichting	SAMPL
Thema	5. Sociale en economische differentiatie		
Vraag		Voorstel	Bron
40	Wat zijn de aard, herkomst en betekenis van al dan niet geïmporteerde 'luxe' goederen?	Aanvulling toelichting en operationalisering	SAMPL
43	Hoe is de vorm, ontwikkeling, datering en context van aarden versterkingen?	Tekstuele verbetering toelichting en aanvulling operationalisering	SAMPL
44	In hoeverre kende het nederzettingssysteem differentiatie in termen van nederzettingsgrootte, locatie, functie of belang?	Tekstuele verbetering toelichting en aanvulling operationalisering	SAMPL
48	Waar, in welke mate en hoe functioneerde muntgeld?	Tekstuele verbetering toelichting en aanvulling operationalisering	SAMPL
49	Wat zijn de verschijningsvormen en sociaaleconomische context van agrarische specialisatie?	Tekstuele verbetering toelichting en aanvulling operationalisering	SAMPL
61	Wat is de aard, datering, functie, betekenis en ontwikkeling van (partiële) Romeinse steenbouw?	Aanvulling operationalisering	SAMPL
67	Wat zijn de aard, verschijningsvormen, omvang en context van ambachtelijke specialisatie?	Aanvulling toelichting en operationalisering	SAMPL
103	Hoe functioneerden kastelen ten opzichte van hun omgeving?	Aanvulling operationalisering	SAMPL
104	Welke veranderingen treden op de in samenstelling en ruimtelijke ordening van erven?	Aanvulling toelichting en operationalisering	SAMPL
111	Welke technologische en functionele veranderingen ondergaan uiteenlopende typen wind- en watermolens?	Tekstuele verbetering toelichting en aanvulling operationalisering	SAMPL
118	Waar, hoe en binnen welke context manifesteren zich elitegroepen?	Aanvulling operationalisering	SAMPL
120	Binnen welke context, waarvoor en in welke mate werd schrift gebruikt?	Tekstuele verbetering toelichting en aanvulling operationalisering	SAMPL
134	Op welke wijze komen identiteit en maatschappelijke positie tot uitdrukking in kleding?	Aanvulling toelichting en operationalisering	SAMPL

Thema	6. Emigratie, immigratie, acculturatie		
Vraag		Actie	Bron
58	Wat zijn de aard en achtergrond van regionale en chronologische differentiatie in bevolkingsafname, bevolkingstoename en bevolkingssamenstelling?	Aanvulling operationalisering	SAMPL
Thema	7. De archeologie van het rituele		
Vraag		Actie	Bron
28	Hoe zijn 'sacrificial landscapes' gesitueerd en gestructureerd, en wat is de gebruiksduur?	Aanvulling operationalisering	SAMPL
Thema	8. Conflictarcheologie		
Vraag		Actie	Bron
93	Wat zeggen archeologische resten en structuren over de aard en het verloop van gewapende conflicten en achterliggende militair-strategische inzichten?	Aanvulling toelichting en operationalisering	SAMPL
Thema	9. Dodenbestel en grafmonumenten		
Vraag		Actie	Bron
25	Hoe zijn graven en grafvelden ten opzichte van gelijktijdige rurale nederzettingen gesitueerd en hoe verandert die onderlinge relatie?	Aanvulling toelichting en operationalisering	SAMPL
45	Wat zijn de aard en context van variatie en verandering in het grafbestel?	Tekstuele verbetering toelichting en aanvulling operationalisering	SAMPL
57	Wat is de aard en context van 'diergraven'?	Tekstuele verbetering toelichting	SAMPL
Thema	12. Neolithisatie proces ('Neolithisering')		
Vraag		Actie	Bron
8	Welke landschappelijke zones werden in het laat-mesolithicum en vroeg-neolithicum gebruikt voor bewoning, jacht, akkerbouw en veeteelt?	Aanvulling operationalisering en literatuur	SAMPL
30	Welke veranderingen en diversificatie traden op in de eindfase van de LBK?	Tekstuele verbetering toelichting	SAMPL
31	In hoeverre is er sprake van (dis)continuïteit in neolithische bewoning ná de LBK?	Tekstuele verbetering toelichting en operationalisering	SAMPL
Thema	13. De verankering van het boerenbestaan		
Vraag		Actie	Bron
21	Welke veranderingen treden op in de methode, omvang en locatie van de opslag van voedsel?	Tekstuele verbetering toelichting en aanvulling operationalisering en literatuur	SAMPL
35	Hoe waren de interne structuur en de functionele geleiding van huizen?	Aanvulling operationalisering	SAMPL
36	Waar, wanneer en in welke mate verschijnen plaatsvasten, al dan niet gecompartmenteerde (zoals Celtic Fields), landbouwgronden, en hoe werden deze gecultiveerd?	Tekstuele verbetering operationalisering	SAMPL
38	Hoe verandert de verhouding akkerbouw-veeteelt binnen de agrarische economie?	Aanvulling toelichting	SAMPL
53	Hoe verliep de ontwikkeling van de ploeglandbouw?	Tekstuele verbetering toelichting	SAMPL
84	Waar, hoe, wanneer en waarvoor is op 'stiepen' gebouwd en wat zegt de configuratie van stiepen over de bovengrondse constructie van gebouwen?	Aanvulling toelichting	SAMPL
126	Wat zijn de vorm, functie, datering en context van verdiepte (delen van) gebouwen?	Aanvulling operationalisering	SAMPL
Thema	14. De rol van natuurlijke voedselbronnen na de introductie van de landbouw		
Vraag		Actie	Bron
102	Hoe heeft de visvangst zich technologisch en economisch ontwikkeld?	Tekstuele verbetering toelichting en aanvulling operationalisering	SAMPL

Thema	15. De limes: inrichting en interactie		
Vraag		Actie	Bron
60	Welke - wederzijdse - culturele effecten had de interactie tussen enerzijds 'Romeins' Nederland en anderzijds het gebied ten noorden van de limes?	Tekstuele verbetering en aanvulling toelichting en aanvulling operationalisering	SAMPL
63	Hoe was de Romeinse militaire aanwezigheid langs de Rijn en de Noordzeekust opgebouwd en georganiseerd?	Aanvulling toelichting en operationalisering	SAMPL
Thema	16. Overgang Romeinse tijd naar Vroege Middeleeuwen		
Vraag		Actie	Bron
52	Welke culturele en demografische veranderingen voltrokken zich in de Romeinse tijd - Vroege Middeleeuwen in het Noord-Nederlandse kustgebied?	Tekstuele verbetering toelichting en aanvulling operationalisering	SAMPL
62	Welke rol speelden Romeinse nederzettingen, gebouwen, tempels, infrastructuur en andere structuren nadat ze hun primaire functie hadden verloren?	Aanvulling toelichting en operationalisering	SAMPL
113	Wat zijn de aard en herkomst van sier- en gebruiksvoorwerpen uit de periode c. 400-600 AD?	Tekstuele verbetering en aanvulling toelichting en operationalisering	SAMPL
Thema	17. 'Frankisering' en kerstening		
Vraag		Actie	Bron
71	Op welke wijze komt kerstening / Christianisering archeologisch tot uitdrukking?	Aanvulling operationalisering	SAMPL
72	Hoe functioneerden emporia en andere vroegmiddeleeuwse centra en handelsnederzettingen binnen internationale handelsnetwerken, en ook lokaal?	Aanvulling operationalisering	SAMPL
77	In hoeverre zijn veranderingen in nederzettingenpatroon, verkaveling en materiële cultuur gerelateerd aan uitbreidende Frankische invloed?	Aanvulling operationalisering	SAMPL
Thema	18. Dorpsvorming		
Vraag		Actie	Bron
83	Hoe en onder invloed van welke factoren verliep de bewoningsexpansie op het (post)middeleeuwse platteland?	Aanvulling operationalisering	SAMPL
Thema	19. De ontwikkeling van steden		
Vraag		Actie	Bron
80	Op welke wijze beïnvloedden hoven, en daarmee samenhangend grondbezit het proces van stadsvorming?	Aanvulling operationalisering en literatuur	SAMPL
88	Welke rol speelde de 'stadslandbouw' in de stedelijke samenleving en in de ruimtelijke organisatie van steden?	Aanvulling operationalisering	SAMPL
89	Hoe en wanneer komen stadshuizen tot ontwikkeling?	Aanvulling operationalisering	SAMPL
96	Wat was het effect van de toegang tot (bevaarbaar) water op de ontwikkeling van nederzettingen/steden?	Aanvulling operationalisering	SAMPL
115	Hoe verandert bevolkingsdruk het ruimtegebruik en de bebouwing in steden?	Aanvulling operationalisering	SAMPL
Thema	20. De relatie stad-platteland		
Vraag		Actie	Bron
64	Welke invloed hadden Romeinse centra (steden, versterkingen, vici,) op hun omgeving?	Aanvulling operationalisering	SAMPL
Thema	21. De dynamiek van het landgebruik		
Vraag		Actie	Bron
33	Welke economische functies hadden perifere gebieden ('marginale' landschappelijke zones) en wat zijn de archeologische verschijningsvormen van dit gebruik?	Aanvulling operationalisering	SAMPL

Thema	22. Mens-materiële cultuurrelaties		
Vraag		Actie	Bron
20	Hoe hebben de productie, de bewerking, het (her)gebruik en de distributie van metaal zich ontwikkeld?	Aanvulling operationalisering	SAMPL
68	Waar en hoe zijn scheepsresten hergebruikt	Aanvulling vraag	SAMPL
109	Op welke wijze uiten persoonlijke en groepsidentiteiten zich in de materiële cultuur?	Aanvulling toelichting en operationalisering	SAMPL
114	Wat zijn de aard en betekenis van gebruiksvoorwerpen van organisch materiaal binnen de materiële cultuur?	Aanvulling operationalisering	SAMPL
121	In hoeverre en met welk doel werden sier- en gebruiksvoorwerpen hergebruikt?	Aanvulling operationalisering	SAMPL

Thema	23. Netwerken en infrastructuur		
Vraag		Actie	Bron
73	Hoe veranderen de herkomst en distributie van importgoederen in de loop van de vroege middeleeuwen?	Aanvulling operationalisering	SAMPL
74	Wat is rondom de Noordzee in termen van culturele uitwisseling en handel de positie van vroegmiddeleeuws Frisia?	Aanvulling operationalisering	SAMPL
99	Wat zeggen materiële bronnen over het functioneren van de midden- en lange afstandshandel in de tijd van de Hanze?	Aanvulling operationalisering	SAMPL

Overige acties niet gebaseerd op SAMPL-input:

Vraag		Actie	Bron
109	Op welke wijze uiten persoonlijke en groepsidentiteiten zich in de materiële cultuur?	Literatuur aangevuld	Biddulph 2019
85	Wanneer, waar, binnen welke context en met welk doel verschijnen uiteenlopende soorten molens?	Toelichting en literatuur aangevuld	Gerritsen, Helleman & Steendam 2019
59	Welke materiële, socio-economische en landschappelijke effecten hadden de opkomst en later het wegvallen van Romeinse netwerken (materieel en immaterieel) en afzetmarkten?	Literatuur aangevuld	Eisenberg <i>et al.</i> 2018
135	Wat was de rol van dieren en dierlijke producten in uitwisselingsnetwerken?	Literatuur aangevuld	Madgwick <i>et al.</i> 2019
121	In hoeverre en met welk doel werden sier- en gebruiksvoorwerpen hergebruikt?	Literatuur aangevuld	Derks 2018
71	Op welke wijze komt kerstening / Christianisering archeologisch tot uitdrukking?	Literatuur aangevuld	Huis in 't Veld 2018; Den Hengst 2013
78	Wanneer, waar en hoe ontstaan begraafplaatsen bij kerken: kerkhoven?	Literatuur aangevuld	Huis in 't Veld 2018
80	Op welke wijze beïnvloedden hoven, en daarmee samenhangend grondbezit het proces van stadsvorming?	Literatuur aangevuld	Huis in 't Veld 2018
85	Wanneer, waar, binnen welke context en met welk doel verschijnen uiteenlopende soorten molens?	Literatuur aangevuld	Van Doesburg, Van der Heiden & Troost 2016
133	In hoeverre is er variatie in de aard en functie van mesolithische haardkuilen, en in hoeverre hangt die samen met verschillen in datering, locatie, vorm en houtgebruik?	Literatuur aangevuld	Peeters & Niekus 2017
12	Waar worden uiteenlopende typen scheepswrakken aangetroffen, en hoe kan de aanwezigheid van wrakken worden verklaard?	Literatuur aangevuld	Deforce <i>et al.</i> 2014
11	Hoe verliep de ontwikkeling van de houten scheepsbouw (materiaalgebruik, technologie, innovatie, typologie)?	Literatuur aangevuld	Vlierman 1996
128	Waar en hoe werd zout gewonnen, verwerkt en gedistribueerd?	Literatuur aangevuld	Lane 2018; Van Heeringen, Brussé & De Koning, 2019
106	Hoe werden ruimte afgebakend en grenzen gemarkeerd?	Formulering vraag aangepast	
12	Waar worden uiteenlopende typen scheepswrakken aangetroffen, en hoe kan de aanwezigheid van wrakken worden verklaard?	Formulering vraag aangepast	
2	Wat zijn de herkomst, mobiliteit en territorium en omvang van groepen Neanderthalers en welke relaties zijn aantoonbaar met andere gebieden buiten Nederland?	Literatuurverwijzing aangepast	
20	Hoe hebben de productie, de bewerking, het (her)gebruik en de distributie van metaal zich ontwikkeld?	Literatuur aangevuld	Radivojević <i>et al.</i> 2018

6. Technische aanpassingen

Ten behoeve van de gebruiksvriendelijkheid van de website www.cultureelerfgoed.nl/noaa is een aantal technische aanpassingen gedaan:

- De afdrukvoorbeelden bevatten nu een printknop om direct te kunnen printen. (Zie rode kader)

Printen

Nationale Onderzoeksagenda Archeologie 2.0

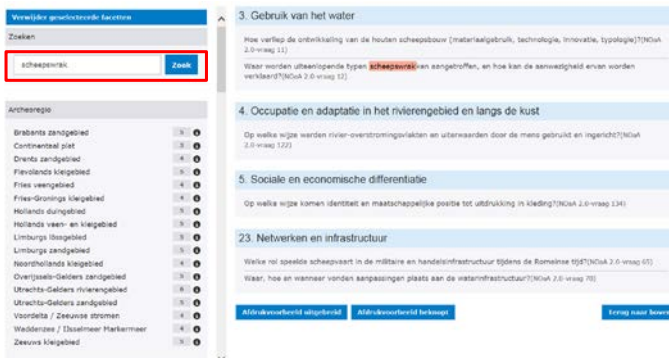
1. Archeologisch slecht bekende gebieden

- Wanneer en op welke wijze zijn gebieden die nu onder water staan door en mens gebruikt, wat zijn de karakteristieken van die landschappelijke zones en hoe verhoudt dit gebruik zich tot dat wat we van het land kennen? (NOaA vraag 5)

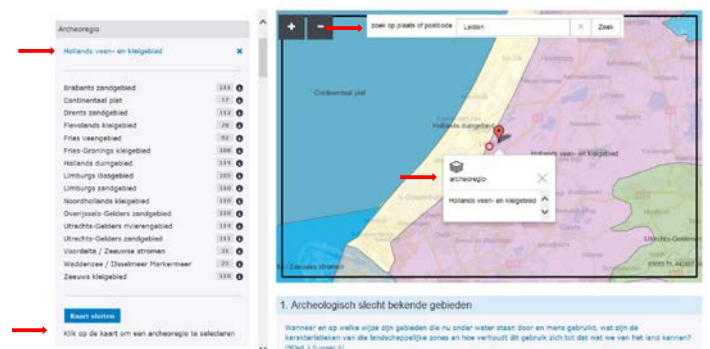
2. De dynamiek van het Nederlandse landschap

- Waar, op welke wijze en in welke vorm beïnvloedde de mens het landschap (of onderdelen daarvan) en vegetatie vóór de grootschalige introductie van akkerbouw? (NOaA vraag 10)
- Wanneer, waar, in welke mate en onder welke omstandigheden groeide cultuurgrond weer dicht met bos (bosregeneratie)? (NOaA vraag 16)
- In hoeverre beïnvloedden reeds aanwezige antropogene structuren de verdere inrichting en ontwikkeling van cultuurlandschappen? (NOaA vraag 19)
- Hoe fluctueerde de grondwaterspiegel en wat waren daarvan de effecten op landschap en landgebruik? (NOaA vraag 37)
- Hoe beïnvloedde de uitbreiding van veen het landgebruik? (NOaA vraag 42)
- Welke invloed hadden lokale landschappelijke omstandigheden (bodem, vegetatie) op regionale huisbouwtradities? (NOaA vraag 116)
- Welke invloed hadden in veengebieden bodemdaling en vermatting op landgebruik en bewoning patronen? (NOaA vraag 41)

- Er is een algemene zoekfunctionaliteit toegevoegd waarmee je kunt zoeken op woorden uit de vragen en de teksten bij de vragen (zie rode kader). In het zoekresultaat zijn de gezochte termen gemarkeerd. Je kunt dit veld ook gebruiken om te zoeken op vraag door 'vraag' gevolgd door een spatie en het nummer in te typen.

- Het zoekveld 'zoeken op plaatsnaam' dat onder de archeoregio's stond is vervangen door een kaartmodule waarbij je kunt klikken op de kaart om een archeoregio te selecteren. Als je de kaart opent, kun je zoeken op plaatsnaam of postcode om te zien welke archeoregio daarbij hoort. Als je de regio in de kaart aanklikt verschijnt deze als zoekfilter.

7. Literatuur

Biddulph, E., 2019: You are what you eat? Excavating the Oxford Jewry, *Current Archaeology* 350, 18-25.

Deforce, K., L. Allemeersch, H. Stieperaere & K. Haneca 2014: Tracking ancient ship routes through the analysis of caulking material from shipwrecks? The case study of two 14th century cogs from Doel (northern Belgium), *Journal of Archaeological Science* 43, 299-314.

Derks, M., 2018: *Merovingian, with a Roman twist. A study on Roman remains in Merovingian grave context*, Leiden (Masterscriptie Universiteit Leiden).

Doesburg, J. van, M. van der Heiden & G. Troost 2016: *Koren op de molen: archeologisch onderzoek naar de korenmolen De Nachtegaal-Middenbeemster*, Amersfoort.

Eisenberg, M., D.J. Patterson, J. Kreiner, E.F. Arnold & T.P. Newfield 2018: The Environmental History of the Late Antique West : a Bibliographic Essay, in: A. Izdebski & M. Mulryan (eds), *Environment and Society in the Long Late Antiquity*, *Late Antique Archaeology* 11, Leiden, 31-50.

Gerritsen, D., O. Helleman & E. Steendam 2019: *Het molenerf van de Zuid-Hollandse poldermolen. Geschiedenis, beschrijving en tips voor (her)inrichting*, Delft.

Groenewoudt, B., T. de Groot, L. Theunissen & M. Eerden 2016: *Verantwoording NOaA 2.0*, Amersfoort.

Heeringen, R.M. van, S. Brussé & N. de Koning 2019: Zoutzieders in Vlaardingen omstreeks 250 v.Chr., in: S. Arnoldussen, E.A.G. Ball, J. van Dijk, E. Norde & N. de Vries (red.), *Metaaltijden 6. Bijdragen in de studie van de metaaltijden*, Leiden, 249-258.

Hengst, P. den, 2013: De archeologische opgraving (1964) in de Grote kerk van Emmen. Sporen van het vroege Christendom in zuidoost Drenthe, *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 130, 117-156.

Huis in 't Veld, J.Y., 2018: *Opgravingen aan de Grote Markt Oostzijde Gemeente Groningen*, Groningen (Stadse Fratsen 44/RAAP rapport 3300-1) .

Lane, T., 2018: *Mineral from the Marshes: Coastal Salt-making in Lincolnshire*, Sleaford (Lincolnshire Archaeology and Heritage Reports Series 12).

Madgwick, R., A.L. Lamb, H. Sloane, A.J. Nederbragt, U. Albarella, M. Parker Pearson & J. A. Evans 2019: Multi-isotope analysis reveals that feasts in the Stonehenge environs and across Wessex drew people and animals from throughout Britain, *Science Advances* 2019-5: eaau6078, 13 March 2019, 1-12.

Peeters, H. & M.J.L.T Niekus 2017: Mesolithic pit hearths in the Northern Netherlands. Function, Time-depth and behavioural context, in: N. Achard-Corompt, E. Ghesquière & V. Riquier (eds.), *Creuser au Mésolithique/Digging in the Mesolithic*, 225-239.

Radivojević, M., B.W. Roberts, E. Pernicka, Z. Stos Gale, M. Martinon Torres, Th. Rehren, P. Bray, D. Brandherm, J. Ling, J. Mei, H. Vandkilde, K. Kristiansen, S.J. Shennan & C. Broodbank 2018: The provenance, use, and circulation of metals in the European Bronze Age. The state of debate, *Journal of Archaeological Research* 2018, 1-55.

Vlierman, K., 1996: '... Van Zintelen, van Zintelroeden ende Mossen ...': *Een breekmethode als hulpmiddel bij het dateren van scheepswrakken uit de Hanzetijd*, Lelystad (Flevovericht 386).

Bijlage Uitgangspunten selectie en afbakening NOaA vragen

- De vragen betreffen, vanuit (inter)nationaal perspectief, wezenlijke archeologische kennislacunes en kansrijke onderzoeksrichtingen;
- Het zijn uitsluitend archeologische, cultuurhistorische vragen. Aangezien veel menselijk handelen zich landschappelijk vertaalt, is de aandacht ook gericht op het historische cultuurlandschap, zowel in abiotische en biotische zin als in termen van antropogene invloed;
- Materiaal- of biospecialistische vragen ontbreken. Specialismen zijn instrumenteel gemaakt; ze spelen een essentiële rol bij de operationalisering van veel vragen;
- De geografische ondergrens is de archeoregio;
- De vragen weerspiegelen wetenschappelijke ambitie maar er wordt ook rekening gehouden met de praktische realiteit, met accenten en leemten in de huidige Malta veldarcheologie³;
- De vragen zijn zo concreet mogelijk geformuleerd (en dus zo min mogelijk abstract);
- De vragen zijn operationaliseerbaar binnen de context van alledaagse Malta opgravingen;
- Vanwege het voorgaande worden geen 'waarom' vragen gesteld. Het achterhalen van oorzaken en het analyseren van veranderingsprocessen, ligt veeleer op de weg van universiteiten. Wat het beantwoorden van dit soort vragen betreft, leveren Malta-opgravingen en syntheses normaal gesproken hooguit halfproducten;
- Balancerend tussen nationale betekenis en wetenschappelijke ambitie enerzijds en praktische toepasbaarheid anderzijds, is gekozen voor middle-range vragen. Dat zijn vragen die het midden houden tussen het hoog abstracte en het heel basale. Middle-range vragen kunnen in de regel niet (volledig) binnen de context van individuele Malta-opgravingen beantwoord worden, maar voor de beantwoording ervan kunnen wel belangrijke bouwstenen (datasets en inzichten) worden verzameld;
- Zoekacties moeten niet altijd dezelfde set vragen opleveren. Daarom is de 'reikwijdte' van vragen, door restrictieve metadatering, zoveel mogelijk afgebakend (zie bijlagen: geografische-, chronologische- en thematische reikwijdte, en geldigheid voor specifieke complextypen);
- Dit is gedaan door die 'reikwijdte' te beperken tot die gebieden, perioden, complextypen etc., die het meest perspectief lijken te bieden in termen van het boeken van substantiële kenniswinst.

³ Bijvoorbeeld: in de huidige Malta praktijk komt de vroege prehistorie (het grootste deel van de Nederlandse bewoningsgeschiedenis) weinig aan bod maar op dit tijdvak is wel een substantieel aantal vragen gericht.

Colofon

Tekst: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Tessa de Groot, Bert Groenewoudt, Inge van der Jagt, Rob Oosting & Liesbeth Theunissen

Oktober 2020

PROGRAMMA KENNIS VOOR ARCHEOLOGIE

- Project onderzoeksagenda's
- Actie inhoudelijke update NOaA 2.0 2019

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 1600 | 3800 BP Amersfoort
tel. 033 – 421 7 421
info@cultureelerfgoed.nl
www.cultureelerfgoed.nl